

УДК 930.24/614.255

П. Ф. Дудка¹, А. В. Вершигора², І. П. Тарченко¹, Д. В. Добрянський¹, Н. М. Резнікова¹¹ Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, м. Київ,² Центр екстреної медичної допомоги і медицини катастроф, м. Київ

Надання невідкладної допомоги в світі та Україні

Ключові слова: невідкладні стани, швидка медична допомога, історія медицини, спільнота лікарів, Київ.

Алергологія є відносно молодого медичною наукою. Термін «алергія» з'явився лише на початку XX ст. Його придумав австрійський педіатр К. Перкі в 1906 р., коли помітив, що у деяких дітей введення протидифтерійної сироватки призводить до незвичних реакцій. Вчений назвав це явище «алергією» (від грец. *allos* — інший і *ergia* — здатність до дії). Але цілком зрозуміло, що це не стосується самих алергічних захворювань, а лише початку періоду, коли настало адекватне розуміння сутності цієї проблеми. Так, наприклад, навряд чи ще знайдеться захворювання, уявлення про яке і підходи до лікування якого зазнали б такої еволюції, як це сталося з бронхіальною астмою (БА).

З проявами алергічних хвороб люди стикалися вже давно. Так, імовірно, від блискавичної форми алергічного шоку помер у 2540 р. до н. е. (поширеніше датування близько 3050 р. до н. е.) фараон Менес — перший земний правитель Стародавнього Єгипту, після того як його вкусила оса. А у папірусі, який датований приблизно 1600 р. до н. е., є досить точний опис клініки БА.

Одним з перших, хто описав алергію, був Гіппократ. У V ст. до н. е. він описав шкірні висипання і розлади травлення, що з'являлися у пацієнтів після вживання певної їжі. Введення терміну «астма», що з грецької означає «тяжке дихання», також приписують Гіппократу. В його роботах зустрічаються вказівки на те, що астма носить спастичний характер, а причинами, що спричиняють задуху, є вологість і холод. Гален у II ст. до н. е. описав алергічний риніт: один з його сучасників, понохавши троянду, почав чихати. Приблизно через тисячоліття вивченням алергії зайнявся всесвітньо відомий арабський медик Авіценна. Його відкриттям став весняний нежить, що з'являвся під час

цвітіння трав. Лікувати цей вид алергії Авіценна пропонував за допомогою муміє: приймати всередину і мазати ніс.

Перші важливі дані про сутність БА були отримані в 80-х роках XIX ст., коли П. Ерліх описав еозинофілі і базофілі. Мюллер, учень Ерліха, виявив еозинофілі в мокротинні хворих на БА і назвав їх клітинами Ерліха. Згодом Лейден і Шарко описали продукти розпаду еозинофілів, що були названі кристалами Шарко—Лейдена.

До кінця XIX і початку XX ст. були сформовані теорії, у яких було здійснено спробу пояснити походження БА: рефлекторно-судомна (теорія неврозу), інтоксикаційна і теорія бронхоспазму. Припущення про алергічне походження БА озвучили лікарі Е. О. Манойлов (1912) і Н. Ф. Голубов (1915), які звернули увагу на те, що за механізмом розвитку БА нагадує анафілаксію.

Цікаво простежити еволюцію лікування астми на прикладі відомих людей, що хворіли на неї. Так, Ч. Діккенс (1812—1870) лікував астму опіумом — загальноприйнятим у той час методом; французький письменник М. Пруст (1871—1922) як засіб лікування пив холодне пиво; Т. Рузвельт (1858—1919) лікував БА тільки трав'яним чаєм. Комендант Кубинської революційної армії Е. Че Гевара (1928—1967) до революційних подій був лікарем, працював в Інституті алергології і застосовував ін'єкції адреналіну для лікування тяжких нападів астми.

На сьогодні досягнуто помітного прогресу у вивченні та лікуванні БА. Важливим у здійсненні терапії даної патології, особливо під час сезонного загострення або нападу БА, є можливість доставки препаратів безпосередньо до *locus morbi*. Тому при наданні екстреної та невідкладної медичної допомоги все ширше застосовується небулайзерний

метод інгаляційної терапії (від лат. nebula – туман, хмара), який відомий ще з 1859 р. (J. Sales-Girons, Paris).

Сьогодні в Україні бригади швидкої медичної допомоги (ШМД) оснащено сучасною дихальною апаратурою для проведення оксигенотерапії та штучної вентиляції легень, а також впроваджено метод небулайзерної терапії, що особливо важливо при наданні допомоги дітям та дає змогу доставляти високі дози інгаляційних глюкокортикостероїдів та β_2 -агоністів під час загострення БА та хронічного обструктивного загострення легень (ХОЗЛ). Так, наприкінці 2013 р. в Україні було придбано 1 412 машин екстреної медичної допомоги, в тому числі автопарк КМСШМД був поповнений автомобілями, що мають все необхідне обладнання, у тому числі сучасну дихальну апаратуру та небулайзери.

Далі розповідь йтиме про сторінки історії ШМД – служби, що пройшла в своєму розвитку довгий шлях. Історики згадують про перші спроби надання ШМД єгипетськими жерцями, які накладали пальмове листя при переломах кінцівок з метою іммобілізації. Гіппократ описував методи невідкладної допомоги при травматичних ушкодженнях тощо.

В епоху Середніх віків з'являються перші письмові згадки про створення служби, яка надавала медичну допомогу пораненим та хворим воїнам-християнам, коли точилася запекла війна між хрестоносцями та військами лідера мусульман султана Саладіна. Саме тоді на Сході з'явився прототип майбутньої служби швидкої допомоги [1–3].

Розвиток медичної допомоги у період Госпітальєрів

У середині XI ст., за різними джерелами – в 1048 або 1070 р., один з купців італійського приморського міста республіки Амальфі, що знаходилось на півдні Неаполя, отримав дозвіл на відкриття госпіталю в Єрусалимі, недалеко від місця Гроба Господнього. Лікарні надали ім'я Іоана Хрестителя. Незабаром тут зібралося невелике братство ченців, яке доглядало за хворими та пораненими паломниками, які приїжджали з Європи. А сам госпіталь перетворився на великий монастир. Згодом тут побудували новий великий госпітальєр. Перших братів-ченців стали називати госпітальєрами, або іоанітами. В 1099 р. братство іоаннітів було перетворено на орден [1, 2].

Служба порятунку постраждалим в XVI–XVIII ст.

У 1767 р. в Антверпені, Гамбурзі, Парижі виникло товариство надання допомоги постраждалим, були влаштовані рятувальні пункти, куди добровольці-санітари доставляли потерпілих. На жаль, це починання не отримало розвитку і відродилося лише в другій половині XIX ст.

У Нью-Йорку ШМД почала функціонувати в 1868 р. Американські станції швидкої допомоги,

Рис. 1. Автофургон швидкої допомоги, створений в Америці Г. Фордом, XIX ст.

починаючи з таких у Нью-Йорку, були влаштовані переважно при лікарнях і мали відділення з ліжками для осіб, які після надання першої допомоги потребують подальшого лікування. Після отримання звістки про катастрофу станція висилала на місце пригоди карету з санітарами. У разі необхідності санітари викликали по телефону лікаря (рис. 1).

Такі самі станції існували в Іспанії, навіть у маленьких містах. Бригади ШМД – Ambulances Urbaines – з'явилися у Парижі, вони існували за рахунок міського управління і головним чином перевозили потерпілих в лікарню або додому [3].

Пізніше, 10 липня 1877 р., у Великобританії за посередництва ордена Святого Іоана була створена Асоціація швидкої допомоги Святого Іоана. ШМД у Лондоні з'явилася в 1878 р. Тоді було створено товариство St. John Ambulans Association, на головній станції якого були склади аптекарських і перев'язувальних засобів, необхідних при наданні першої медичної допомоги. Товариство мало відділення у багатьох містах Англії, причому в містах з населенням більше 100 000 чоловік лікарі виїжджали на місце пригоди в супроводі санітарів. У містах з меншою кількістю населення першу допомогу надавали санітари.

Німецькі товариства Samariter-Verein виникли з ініціативи професора Ф. А. фон Есмарха [3]. Перше таке товариство з'явилося в 1881 р. в м. Кілі. Впродовж короткого періоду кількість таких товариств почала зростати. Більшість з них виконували місію навчання першій допомозі при раптових нещасних випадках до прибуття лікаря. Створювалися школи самаритян, в яких лікарі читали лекції з анатомії, фізіології та надання першої допомоги [3].

У 1883 р. підрозділ швидкої допомоги Святого Іоанна був відкритий у Канаді (провінції Квебек). Незабаром після цього почали працювати курси першої допомоги в Кінгстоні, провінції Онтаріо. Упродовж наступних 10 років канадська організація зросла до національних масштабів і в 1892 р. вже мала 12 філій.

У 1891 р. був виданий дозвіл на заснування підрозділу Асоціації швидкої допомоги Святого Іоанна в Західній Австралії. З 1911 р. в австралійських

Рис. 2. Санітарний транспорт Відня у XIX ст.

шахтарських селищах, школах вивчалися основи першої медичної допомоги.

Провісником руху Святого Іоанна в Індії був Махатма Ганді. В 1899 р. він сформував корпус ШМД, який брав участь у Другій англо-бурській війні.

Віденська станція ШМД

У 1881 р. у Віденському театрі комічної опери стала велика пожежа, під час якої постраждало дуже багато людей. В місті було достатньо обладнаних клінік, проте, коли трапилася ця біда, понад добу багато людей не могли отримати медичну допомогу. 300 постраждалих з опіками лежали біля стін театру, і ніхто не міг прийти їм на допомогу. Загинуло 479 чоловік. На наступний день віденський лікар Я. Мунді звернувся до мецената Г. Вільчака з пропозицією організувати Товариство лікарів швидкої допомоги, і невдовзі, в 1881 р., з'явилося Добровільне товариство спасіння. Саме тоді перед магістратом Відня постало питання: як організувати невідкладну допомогу на місці події, хто саме повинен займатися евакуацією постраждалих? Задля вирішення подібних проблем і була створена відома у світі Віденська станція ШМД [5].

У 1889 р. для Добровільного товариства спасіння побудовано власне приміщення. В ньому були кімнати для старшого лікаря та чергових лікарів, бібліотека з читальнею, приміщення для приймального покою, канцелярії, аптеки, зали для засідань товариства, читання курсів надання першої допомоги при нещасних випадках приватним особам, поліцейським чинам та ін. На станції працювало 14 лікарів, одночасно чергували 5 медиків. Санітарний транспорт Відня був кінним (рис. 2). Виїжджали навіть у найближчі до Відня міста, для цього мали свій власний вагон на одній із залізничних станцій Відня. Успіх Станції перевершив найсміливіші очікування.

Невдовзі станції ШМД, створені за зразком віденської, з'явилися в багатьох європейських містах, наприклад, в Бордо, Мюнхені та ін. На початку XX ст. станції ШМД були відкриті і в Україні: в Києві, Одесі, Харкові та інших великих містах.

Зародження ШМД у Києві

Зародження ШМД у Києві можна віднести до 1881 р. Станіонарну медичну допомогу на той час надавали в університетських, приватних або відомчих клініках.

За ініціативи Товариства київських лікарів був організований Гурток лікарів з метою лікарських чергувань, головою якого був відомий лікар

Рис. 3. Лікар Ф. Г. Яновський

Ф. Г. Яновський (рис. 3), який був одним з організаторів Київського туберкульозного інституту (нині Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України), у якому він працював консультантом і був головою вченої ради [16].

В 1881 р. почесний член цієї організації, професор Ю. І. Мацион (з 1870 по 1883 р. він очолював київське відділення Товариства Червоного Хреста) запропонував відкрити в місті станцію ШМД. Незабаром перша станція відчинила свої двері. Вона розмістилася на вул. Хрещатик, 18, у будинку, де засідала Міська Дума [15]. Тут на добровільних засадах працювали до двадцяти лікарів (рис. 4). Діяльність пункту мала характер здебільшого філантропічний. Допомога при нещасних випадках і травмах надавалася безкоштовно, а за виїзди треба було платити.

Поступово кількість звернень збільшувалася, і через деякий час пункт швидкої допомоги був уже не в змозі задовольнити зростаючі потреби киян. Крім того, деякі лікарі відмовлялися від неприбуткових викликів, а інші звільнялися. Отже, в місті назріла проблема організації повноцінної служби.

Так у 1884 р. було створене Товариство швидкої медичної допомоги, яке мало свій статут, затверджений Міністерством внутрішніх справ. Першим головою правління був міський голова В. М. Проценко. До нової організації увійшли засновники, покровителі, почесні, довічні та дійсні члени і, власне,

Рис. 4. Будинок Міської Думи (вул. Хрещатик, 18), на третьому поверсі працював пункт ШМД, 1883 р.

Рис. 5. Київ, вул. Пирогова, 6 – будинок, побудований на місці зруйнованої першої станції ШМД у м. Києві, яка функціонувала в 1902–1907 рр.

Рис. 6. Станція швидкої допомоги під час її знаходження на вул. Володимирській, 33 (1907–1912 рр.)

працівники: професори університету К. Вагнер, В. Високович, М. Оболенський, І. Сікорський, К. Трітшель, А. Абрагамсон, Л. Бродський та ін. [11].

Товариство доклало чимало зусиль для того, щоб 30 червня 1902 р. почала працювати Київська станція ШМД (спочатку рятувальної). Функціонувала вона на кошти, зібрані на благодійних вечорах, пожертвування та асигнування Київської міської думи. Ініціатором відкриття станції ШМД був громадський діяч професор К. Модзелевський. Розміщувалася служба в тісних і непридатних приміщеннях будинку по вул. Пироговській, 6. До нашого часу будинок не зберігся, але сьогодні на цій території стоїть інша будівля (рис. 5). Тут були обладнані приймальня, кімната для чергових лікарів, перев'язувальна, амбулаторія, аптека, канцелярія тощо.

Першим завідувачем був лікар Є. Ф. Гнус [4]. У день відкриття станція мала у своєму розпорядженні дві австрійські кінні карети, придбані на пожертви відомих меценатів М. А. Терещенка, А. А. Абрамсона, В. В. Контюта та київських велосипедистів-любителів. Для виїздів придбали 6 коней. Кожна карета була укомплектована двома скринями: в одній зберігали хірургічні інструменти, перев'язувальні матеріали, ліки, в іншій – протиотруйні засоби. Карети були також оснащені подушкою з киснем, підголівником, ношами тощо. У разі масових травм на станції зберігалися для кожної карети перев'язувальні матеріали, пожежні маски, шини. У 1909 р. 2-га Київська біржова артіль подарувала станції карету-ландо для перевезення хворих пасажирів із залізничного вокзалу в місто [4].

В аптеці станції був запас лікарських засобів, шафа для дезінфекції формаліном, автоклав, сухий стерилізатор. В амбулаторії станції надавали першу медичну допомогу потерпілим.

Штат станції у ті часи складався з докторського персоналу (завідувача і 8 чергових лікарів), 5 санітарів, 3 візників, двірника, кур'єра і економа. Щодня з 9-ї ранку до 23-ї вечора чергували 2 лікарі. Вночі залишався чергувати 1 лікар. Постійно, забудь-якої погоди напоготові стояла запряжена кіньми карета, яка через 1–2 хв після звернення по допомогу

виїжджала на виклик. Її місце відразу займала інша карета. У випадках виникнення пожеж з великою кількістю потерпілих залучали додаткові медичні засоби та скликали весь персонал станції. Протягом 6 міс 1902 р. станція виконала 2 006 виїздів.

Згідно зі статуттом, Товариство мало на меті надавати безкоштовну ШМД при нещасних випадках і раптових захворюваннях, що траплялися на вулицях Києва, в усіх публічних місцях і на роботі в межах міста, також надавали таку допомогу мешканцям приватних осель, але тільки у разі загрози життю хворого. В інших випадках послугами рятувальної станції можна було скористатися за плату (до 10 руб. за перевезення), заразних хворих не обслуговували взагалі. Цікавим було ще одне правило: щоб доставити на станцію постраждалого, потрібно було покликати постового городского або чергового двірника, які мали відвезти хворого на станцію ШМД, від чого вони не мали права відмовлятися [11, 12].

Карети виїжджали для надання допомоги при тяжких травмах, нещасних випадках та раптових захворюваннях, які сталися не пізніше ніж за 1–2 год з моменту звернення або коли стан хворого не давав змогу доставляти в лікарні міста звичайним транспортом [13].

Станція користувалася все більшим визнанням у жителів міста, але коштів для її функціонування бракувало. Для підтримки роботи проводили благодійні вистави, видавали календарі, довідкові та адресні книги, випускали художні марки, листівки. Був створений Дамський комітет, який організовував бали, вечори Cabaret, кошти від яких ішли на потреби станції швидкої допомоги.

Фінансові справи поліпшувалися і завдяки допомозі знаменитих філантропів – Л. І. Бродського, братів Терещенків, С. С. Могилювцева, подружжя Попових та ін. Це дало можливість придбати садибу по вул. Володимирській, 33, куди станція переїхала у 1907 р. (рис. 6). Садиба належала професору-акушеру Г. Рейну [11]. Пан Рейн тривалий час працював у Київському університеті св. Володимира, але згодом був переведений до Петербурга. Свою садибу в Києві передав у розпорядження Товариства

Рис. 7. Будинок ШМД (вул. Рейтарська, 22), 2016 р.

швидкої допомоги. Але довго затриматися тут персонал не зміг, земельна ділянка була замалою. Тому в 1913 р. її обміняли на садибу по вул. Рейтарській, 22. Тимчасово станція перебазувалася на вул. Ново-Павлівську (сьогодні Юрія Коцюбинського). Почалося будівництво нової станції ШМД.

На кращий фасад лікарні оголосили конкурс. Переміг проект відомого Київського зодчого Й. Зексера, витриманий в дусі флорентійського ренесансу. Тонко промальований фасад був прикрашений ліліями — символом Флоренції, а також шестикутними зірками, які в той час слугували поширеною емблемою швидкої допомоги. На першому поверсі передбачалося 15 приміщень для лікарів, прийому хворих, аптеки та інших службових потреб. Проектування й будівництво було здійснено в 1912–1914 рр. (рис. 7). Станція почала працювати.

Цікава історія цього будинку: в післявоєнні роки тут знаходилося Міністерство охорони здоров'я і станція ШМД. У радянські часи тут працювали відомі лікарі. З 1953 р. відкрито терапевтичне відділення, яке очолив професор Є. І. Ліхтенштейн, і хірургічне відділення, що стало базою торакальної хірургії Інституту вдосконалення лікарів під керівництвом професора М. М. Амосова. На 3-му поверсі можна побачити вікна операційної, в якій М. М. Амосов в 1955 р. зробив унікальне хірургічне втручання — під час операції на серці використав загальний наркоз. До цього часу цього в Радянському Союзі не робив ніхто [13].

Разом з М. М. Амосовим біля самих витоків легеневої хірургії стояв Г. Г. Горovenko, який зміг розвинути її в самостійний науковий і практичний напрям, який і дотепер є пріоритетним у вітчизняній галузі охорони здоров'я [18].

В лікарні працювали видатні вчені: професор О. М. Авілова, професор І. П. Лернер, Г. А. Даштаєнц, Є. В. Андрущенко, І. П. Дедков.

Київська станція ШМД на початку ХХ ст.

У 1913 р. Товариство придбало на пожертвування 4 автомобілі і звернулося до Міської думи з проханням зобов'язати всі екіпажі в місті звільняти дорогу автомобілям і каретам ШМД (раніше це стосувалося

тільки пожежних команд).

Почалася Перша світова війна, в головному корпусі станції 29 серпня 1914 р. відкрився хірургічний лазарет. На заміну головного корпусу Товариству дали безпроцентний кредит на 25 років у розмірі 100 тис. крб. Але станція так і продовжувала працювати у флігелі по вул. Рейтарській, 22. У воєнний час на станцію ШМД були покладені додаткові завдання з перевезення поранених з вагонів санітарних летючок.

У роки громадянської війни, під час вуличних боїв у місті, медичні працівники станції активно надавали медичну допомогу всім пораненим.

Незважаючи на розруху, безробіття, голод та відсутність належного фінансування, швидка допомога в м. Києві продовжувала функціонувати. У 1919 р. був опублікований декрет про націоналізацію станції швидкої допомоги, але фінансування лишалося мізерним. У зв'язку з цим Губвиконком у 1923 р. дозволив збирати пожертви серед киян і підприємств на підтримку швидкої допомоги, а також здійснювати платне перевезення хворих [4].

Популярність ШМД постійно зростала. Якщо в 1924 р. було виконано 6,3 тис. виїздів, то в 1933 р. — вже 16,5 тис. Згодом справа ШМД перейшла в державні руки. Перші спеціалізовані бригади почали функціонувати ще в довоєнні роки: в 1932 р. створили першу акушерську бригаду, 1934 р. — педіатричну.

У 1940 р. на станції щодоби виїжджали 18 бригад швидкої допомоги, працювало 270 чоловік, з яких 49 були лікарями. У цей останній передвоєнний рік було виконано 53,8 тис. виїздів.

У період німецько-фашистської окупації станція ШМД не працювала. Обладнання, майно, апаратура, майстерні, документація — все було розграбовано або знищено. Вціліли тільки приміщення. Після звільнення Києва в 1943 р. станція відновила свою роботу. Під час війни загинуло близько 100 осіб персоналу. Все потрібно було починати спочатку. Отримали лише один вантажний автомобіль і один візок. Лікарі ходили на виклики переважно пішки. Штат станції складався всього з 9 чоловік.

У 1945–46 рр. станція отримала 11 вантажних автомобілів. З 1948 р. почали надходити санітарні автомобілі ГАЗ-АА, а з 1953 р. — легкові ЗМ і ЗІС. У цей непростий для київської станції час в 1948 р. колектив очолила Н. А. Ленгауер (рис. 8).

Під її керівництвом станція перетворилася на передовий медичний заклад не тільки в Києві, а й в усьому колишньому Радянському Союзі [14]. З'являються підстанції ШМД. В основу територіального

Рис. 8. Н. А. Ленгауер (1908–1997)

Рис. 9. Будинок ШМД по вул. Б. Хмельницького, 37-6, – Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, 2016 р.

обслуговування населення був закладений радіальний принцип, який давав можливість ефективно, упродовж 15 хв доїхати до хворого. В березні 1963 р. станція отримала нове приміщення по вул. Леніна, 37-6 (сьогодні Б. Хмельницького). Будівля мала 42 кімнати, конференц-зал, бібліотеку, їдальню, гараж, центральну диспетчерську, оснащену новітньою апаратурою зв'язку.

З метою підвищення якості роботи персоналу впродовж десятиліть планувалося постійне навчання медичних кадрів. Лікарі проходили стажування, наприклад, при заснуванні Київської станції перші лікарі були направлені в м. Варшаву. Там вони впродовж місяця працювали на станції. Організовувалися цикли лекцій, які читали досвідчені лікарі виїзних бригад. Відпрацьовувалися навички роботи з медичною апаратурою штучної вентиляції легень, зовнішнього масажу серця та ін. Лікарів направляли з відривом або без відриву від роботи на робочі місця в лікарні та інститути. Розвивалося наставництво. З 1961 р. бригади отримали дихальну апаратуру, дефібрилятор, одноканальний електрокардіограф тощо.

На Київській станції ШМД постійно велася робота зі створення і розвитку спеціалізованих бригад швидкої допомоги. Перша спеціалізована бригада ШМД була організована в 1956 р. і призначена для невідкладної допомоги хворим з гострими порушеннями психіки. У 1994 р. спеціалізовані психіатричні бригади були відокремлені від станції. У 1960 р. на станції починає функціонувати спеціалізована протишокова бригада. У 1984 р. протишокову бригаду перейменували на травматологічну, до них приєднали гематологічну, токсикологічну, дитячу реанімаційну. У 2000 р. з'явилися бригади інтенсивної терапії і реанімації.

З 1961 р. розвивається кардіологічна служба ШМД. Вперше в Україні на Київській станції організована спеціалізована тромбоемболічна бригада (СТЕБ). Її ініціатором і першим керівником був Д. Б. Зільберман. Практичний та методичний вклад в організацію цієї служби внесли відомі професори Українського науково-дослідного інституту

Рис. 10. Диспетчерська зала в Центрі екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, 2016 р.

кардіології ім. М. Д. Стражеско І. К. Слідзевська та Н. А. Гватуа. У 1984 р. СТЕБ перейменовують на спеціалізовану кардіологічну бригаду, у 1996 р. – на спеціалізовану кардіореанімаційну. З'являються неврологічні та педіатричні бригади.

У 1975 р. Київську станцію ШМД очолює І. Г. Усиченко. Почався новий виток розвитку цієї служби. Розпочато будівництво окремих приміщень для підстанцій. З 1979 р. виділяються кошти на придбання санітарних автомобілів. Відбувається заміна санітарного автотранспорту на автомобілі марки «РАФ-977», з 1997 р – «Газель».

У 1979 р. на Київській станції на базі відділу перевезень створюється відділ госпіталізації для всіх медичних закладів міста з довідковою службою про госпіталізацію хворих та лінійний контроль. Цей відділ став корегувати графіки чергувань лікарень та відділень з ургентної стаціонарної допомоги.

З метою удосконалення діяльності диспетчерської служби в її роботу впроваджується електронно-обчислювальна техніка. З 1960 р. Київська станція швидкої допомоги стає Республіканською, а з 1965 р. – Всесоюзною школою передового досвіду. З 1989 р. Київську міську станцію ШМД очолює заслужений лікар України А. В. Вершигора. Під його керівництвом приміщення ШМД було реконструйоване, диспетчерська зала обладнана найсучаснішою апаратурою (рис. 9, 10). У приміщенні станції з нагоди 100-річного ювілею відкрився музей, експозиція якого розповідає про історичне минуле станції.

Сьогодні служба ШМД м. Києва має великий загін фахівців, для неї створили цілий парк дійсно швидких карет ШМД, збудували велику лікарню на вул. Братиславській та мережу підстанцій.

Станція ШМД в м. Одеса

В Одесі 29 квітня 1903 р. розпочала роботу одна з перших (тоді в Російській імперії) станцій ШМД (рис. 11). Біля витоків служби, що мала надавати населенню Одеси екстрену медичну допомогу, було Товариство одеських лікарів, керівником якого тривалий час був відомий вчений-бактеріолог

Рис. 11. Будинок станції ШМД в Одесі, 1903 р.

Рис. 12. Будівля станції ШМД на вул. Червоножовтневій, 41, у м. Харків, 2008 р.

Я. Ю. Бардах. Організаційний комітет очолив граф М. М. Толстой. Допомогала йому в створенні служби невідкладної медичної допомоги городянам Одеси його мати графиня О. Г. Толстая. Організаційний комітет членів Товариства одеських лікарів для облаштування станції ШМД домогся виділення від міської управи земельної ділянки. Граф Толстой ретельно вивчав віденський досвід, цікавився всіма подробицями роботи, навіть брав участь разом з черговими лікарями у виїздах як санітар.

Для будівництва одеської станції та закупівлі обладнання був оголошений збір добровільних пожертвувань серед населення міста. Головним меценатом виступив сам граф М. М. Толстой, який особисто виділив понад 100 тис. золотих рублів.

Нарешті, 29 квітня 1903 р. станція відкрилася. Виїзні бригади комплектувалися лікарем, двома санітарами і кучером. У перший рік роботи станція мала дві карети і п'ять пар коней. Бригади чергували цілодобово: дві — в денний час і одна — в нічний. Почала працювати амбулаторія, яка цілодобово надавала медичну допомогу. У перший рік роботи за допомогою звернулися 2 400 чоловік.

За 110 років роботи на станції були створені спеціалізовані бригади — педіатрична, кардіологічна, неврологічна, психіатрична [6].

Служба ШМД в м. Харків

З вересня 1895 р. у Харкові з'явився гурток лікарів нічних чергувань, який згодом перетворився на Товариство швидкої медичної допомоги. Так була організована станція ШМД, яка спочатку не мала власного приміщення. Для диспетчерської служби та персоналу виділили кімнати у флігелі та приміщення під стайню на території Олександрівської лікарні (нині — Перша міська лікарня). 3 червня 1912 р. відбулося урочисте закладання власного будинку за адресою: вул. Конторська, 41 (нині Червоножовтнева, 41).

До 1914 р. в розпорядженні станції у Харкові було дві карети, кожна з яких запрягалася парою коней, тому на станції була стайня, приміщення якої збереглося до наших днів. Існували чіткі правила для виклику карети, прийняті Товариством

швидкої медичної допомоги. Виклики приймалися за телефоном. Перша медична допомога надавалася вдень і вночі у разі виникнення нещасних випадків або раптових захворювань, що траплялися з жителями міста поза їхніми квартирами. Лікарі не виїжджали до заразних, психічно хворих і п'яних. На помешкання городян карети виїжджали у разі отруєнь, асфіксії, тяжких поранень, опіків, самогубств, травматичних ушкоджень тощо. Карета ШМД у денний час мала приїжджати на виклик протягом 17 хв, у разі її відсутності виклики не приймалися.

Мальовничо описують вигляд екіпажу. Поруч з кучерами сиділи два великі чоловіки-санітари, один з них тримав у руках літтар, яким освітлювали дорогу, інший — так званий ручний дзвін, прообраз сучасної сирени. Усі транспортні засоби поступалися лікарям дорогою. В середині карети сидів лікар, там також були ноші та ящик з медикаментами. Працівникам надавали спецодяг.

Сьогодні на вулиці Червоножовтневій, 41, у будівлі, що збереглася до наших днів, розташоване Управління станції ШМД Харківської міської клінічної лікарні швидкої та невідкладної медичної допомоги (рис. 12).

За надану допомогу плати не вимагали, незалежно від статку потерпілого. Однак у випадках, коли хворих транспортували, передбачалася досить висока платня: у супроводі санітара — 10 рублів, лікаря — 15 рублів.

Міське управління на потреби станції виділяло 5–7 тис. рублів на рік, але цього було вкрай мало. Вирішення проблеми фінансування поклали на Товариство швидкої медичної допомоги, організатором якого був перший завідувач кафедри терапії (1877–1884 рр.) Харківського медичного інституту, що була організована на основі терапевтичної та хірургічної госпітальних клінік у госпіталі Червоного Хреста, професор І. М. Оболенський. За ініціативи дружини професора Оболенського пані Д. Дієвни почали проводитися різні благодійні акції, наприклад День лілової квітки, коли було зібрано досить солідну суму грошей на потреби станції.

Рис. 13. Сучасна клінічна лікарня швидкої допомоги по вул. Свердлова, 65, м. Дніпро

Старшим лікарем станції ШМД був М. О. Молохов, якого обрали у січні 1910 р. Він мріяв про власний стаціонар при станції, і коли почалася Перша світова війна, організував лазарет для хворих та поранених. На думку Молохова, було важливо, щоб лікар швидкої допомоги міг спостерігати за лікуванням хворих і таким чином підвищувати свою кваліфікацію.

У квітні 1919 р., відповідно до Декрету Раднаркому, станцію націоналізували, але посаду старшого лікаря залишили за Молоховим. У 1924 р. отримали машину марки «Лянча», яку переобладнали під санітарний автомобіль.

Під час Другої світової війни німці повністю розграбували станцію, заборонили її фінансування. Через два тижні після окупації зібралися співробітники станції, щоб вирішити, як організувати роботу. Вони знаходили необхідні матеріали та медикаменти, перев'язувальні засоби, обладнали амбулаторію, змонтували пристрій для транспортування хворих.

Після війни розвиток станції ШМД відбувався значно швидше. Поступово збільшувався штат медичних працівників, розвивалася база технічних засобів. У 1960-х роках почали діяти спеціалізовані бригади. Створювалася мережа підстанцій ШМД міста. З червня 1977 р. відкрилася лікарня швидкої й невідкладної медичної допомоги. Продовжується

постійне реформування служби ШМД і в наш час [7, 8].

ШМД в м. Дніпро

У 1883 р. у м. Катеринослав (нині — м. Дніпро) стався землетрус. Він співпав з святкуванням, яке проводив губернатор міста. Це було перше організоване надання медичної допомоги при масових ураженнях, яке очолив К. І. Роде.

У 1904 р. в Катеринославі було засновано Товариство швидкої медичної допомоги, головою ради правління якого був лікар Н. М. Оранський. На той час працювало 3 лікарів. Служба існувала на добровільні пожертвування або за невелику плату при наданні допомоги. Перша станція ШМД знаходилася на Катеринославському проспекті (проспект К. Маркса). Були організовані спеціальні нічні чергування лікарів; чергових лікарів у цей час не було в жодній лікарні міста. На станції працювала амбулаторія, облаштована квартира головних лікарів, зала для зборів, квартири для обслуговуючого персоналу. В розпорядженні бригад були дві кінні карети. Виїзди здійснювали тільки при нещасних випадках і спробах самогубств.

У 1914 р. у місті було вже 162 лікарів, але ШМД до цього часу залишалася без змін, на рівні 1904 р. Після 1914 р. кількість лікарів на станції збільшилась до 10. Лише у 1937 р. була створена повноцінна станція ШМД, організовані підстанції у Ленінському та Заводському районах. Перші повоєнні роки характеризувалися відновленням ШМД та відкриттям відділень невідкладної допомоги у великих лікарнях.

Наприкінці 1958 р. служба станції отримала нове приміщення по вул. Свердлова, 65, де і сьогодні знаходиться її центральний офіс. У цьому самому будинку в 1959 р. було відкрито стаціонар на 100 ліжок (рис. 13). Організована Центральна підстанція, створилися спеціалізовані бригади. Реформування станції ШМД постійно здійснюється і тепер [9, 10].

Примітка: в статті використані фотоматеріали та експозиції Музею швидкої допомоги. Автори статті висловлюють подяку ветерану станції швидкої допомоги, розпоряднику музею Д. П. Костіну за допомогу в процесі роботи в музеї.

Список літератури

1. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ru.rfwiki.org/wiki/Госпитальеры>
2. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.hrono.ru/religia/katolik/gospital.php>
3. Коган, Н. Н. «История скорой помощи» 08/09/2013. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.science-techno.ru/nt/article/istoriya-skoroj-pomoshchi>.
4. Вершигора, А. В., Городченко, Л. І., Єригіна, В. Т., Набухотний, П. Ф., Костін, Д. П. Київській міській станції швидкої допомоги — 100 років. Видавництво «Основа», 2002. — 56 с.
5. Швидка медична допомога: український досвід та світові реалії. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://therapia.ua/therapia/2009/02/shvydka-medychna-dopomoha-svitovyy-dosvid-ta-ukrayinski-realiy>

References

1. Available from: <http://ru.rfwiki.org/wiki/Gospital'ery>
2. Available from: <http://www.hrono.ru/religia/katolik/gospital.php>
3. Kogan NN. «Istoriya skoroy pomoshchi» (History of ambulance). Available from: <http://www.science-techno.ru/nt/article/istoriya-skoroj-pomoshchi>
4. Vershigora AV, Gorodchenko LI, Erigina VT, Nabukhotniy PF, Kostin DP. Kiivs'kiy mis'kiy stantsii shvidkoj dopomogi — 100 rokov (100 years of Kyiv ambulance station). Vidavnistvo «Osnova»; 2002. 56 p.
5. Shvidka medichna dopomoga: ukrains'kiy dosvid ta svitovi realiі (Ambulance: Ukrainian experience and global realities). Available from: <http://therapia.ua/therapia/2009/02/shvydka-medychna-dopomoha-svitovyy-dosvid-ta-ukrayinski-realiy>
6. Otchet raboty Odesskoj stantsii skoroy pomoshchi za 1903—1905 g.g. (Odessa ambulance station: operation report

6. Отчет работы Одесской станции скорой помощи за 1903–1905 г.г. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.ambulance.odessa.ua/Istoriya.htm/>
7. Федак, Б. С., Забашта, В. Ф. Швидка допомога Харківщини: кроки історії та сьогодення. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://emergency.in.ua/history/323-st-4-18>
8. Стадник А. Скорая помощь Харькова: история. «Старый Харьков» [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.sq.com.ua/rus/news/obschestvo/01.03.2016/skoraya_pomosch/
9. Головний лікар КЗ «ДСШМД» ДОР». М. О. Стебельська. [Електронний ресурс] / М. Кальницький // Режим доступу: <http://emergency.in.ua/history>
10. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://gorod.dp.ua/history/article_ru.php?article=1536
11. Юбилей Скорой. [Електронний ресурс] / В. Ковалинский // Режим доступу: <https://www.interestny.kiev.ua/yubiley-skoroy/>
12. Швидка медична допомога в Києві. Вечірній Київ. № 77 (18969) 14.08.2012 р. [Електронний ресурс] / М. Кальницький // Режим доступу: <https://www.ua/18969/art/1349941890.html>
13. Карету мне. Газета по-киевски. [Електронний ресурс] / М. Кальницький // Режим доступу: <https://www.interestny.kiev.ua/karetu-mne/>
14. Будни скорой помощи [Електронний ресурс] / О. Тоцкий // Режим доступу: <http://tov-tob.livejournal.com/80598.html>
15. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Будинок-Київської_думи#/media/File:Dum_sqr7.jpg
16. Девіз Феоділа Яновського — щонайближче до хворого [Електронний ресурс] Режим доступу: www.health-ua.org/archives/health/926.html
17. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Зексер_Иосиф_Абрамович
18. Фешенко, Ю. І. 90 років в ім'я життя. До ювілею Державної установи «Національний інститут фізіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України» [Текст] / Ю. І. Фешенко, В. М. Мельник, А. М. Приходько, Л. В. Ареф'єва // Укр. пульмонолог. журн. — 2012. — № 3. — С. 14.

1903-1905 yy.). Available from: <http://www.ambulance.odessa.ua/Istoriya.htm/>

7. Fedak BS, Zabashta VF. Shvidka dopomoga Kharkivshchini: kroki istorii ta s'ogodennya (Kharkiv ambulance station: the lessons of history and the present). Available from: <http://emergency.in.ua/history/323-st-4-18>

8. Stadnik A. Skoraya pomoshch' Khar'kova: istoriya. «Staryy Khar'kov» (Hharkiv ambulance: history. The old Kharkiv). Available from: http://www.sq.com.ua/rus/news/obschestvo/01.03.2016/skoraya_pomosch/

9. Stebel's'ka MO, Kal'nitskiy M. Golovniy likar KZ «DSShMD» DOR». Available from: <http://emergency.in.ua/history/dnepropetrovsk>

10. Available from: http://gorod.dp.ua/history/article_ru.php?article=1536

11. Kovalinskiy V. Yubiley Skoroy (Anniversary). Available from: <https://www.interestny.kiev.ua/yubiley-skoroy/ER>

12. Kal'nitskiy M. Shvidka medichna dopomoga v Kyevi (Kyiv ambulance). Vechirniy Kyiv. 2012;77(18969). Available from: <https://www.ua/18969/art/1349941890.html>

13. Kal'nitskiy M. Karetu mne (Carriage to me). Gazeta po-kyevski. Available from: <https://www.interestny.kiev.ua/karetu-mne/>

14. Totskiy O. Budni skoroy pomoshchi (Weekdays of ambulance). Available from: <http://tov-tob.livejournal.com/80598.html>

15. Available from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Будинок-Київської_думи#/media/File:Dum_sqr7.jpg

16. Deviz Feofila Yanov'skogo — shchonaiblyzhche do khvoro (Motto of Theophilus Yanovsky — closer to the patients). Available from: www.health-ua.org/archives/health/926.html

17. Available from: https://ru.wikipedia.org/wiki/Зексер_Иосиф_Абрамович

18. Feshchenko YuI, Mel'nik VM, Prihod'ko AM, Aref'eva LV. 90 rokov v im'ya zhittya. Do yuvelyu Derzhavnoi ustanovi «Natsional'niy institut ftiziatrii i pul'monologii im. F. G. Yanov'skogo NAMN Ukraïni» (To anniversary of SO «National Institute of Phthisiology and Pulmonology named after F. G. Yanovsky NAMS of Ukraine»). Ukr. pul'monol. zhurn. 2012;3:14.

ОКАЗАНИЕ НЕОТЛОЖНОЙ ПОМОЩИ В МИРЕ И УКРАИНЕ (ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)

П. Ф. Дудка, А. В. Вершигора, И. П. Тарченко,
Д. В. Добрянский, Н. М. Резникова

Резюме

Статья посвящена истории становления скорой медицинской помощи (СМП) и особенностям оказания экстренной и неотложной медицинской помощи в мире и Украине. Задолго до нашей эры люди умели оказывать неотложную медицинскую помощь. В эпоху Средних веков появляются первые письменные упоминания о создании специальной службы, которую стали называть госпитальерами, или иоаннитами. В 1099 г. братство иоаннитов было преобразовано в орден.

В 1767 г. в Антверпене, Гамбурге, Париже возникли общества для оказания помощи пострадавшим. Американские станции скорой помощи, начиная с таковой в Нью-Йорке (1868 г.), были устроены в основном при больницах.

Зарождение СМП в Киеве можно отнести к 1881 г. По инициативе Общества киевских врачей был организован Круг

PROVIDING EMERGENCY CARE IN THE WORLD AND UKRAINE (HISTORICAL ASPECTS)

P. F. Dudka, A. V. Vershyhora, I. P. Tarchenko,
D. V. Dobryanskiy, N. M. Reznikova

Summary

This article is dedicated to the history of emergency medical service (EMS) and features of emergency medical care in the world and Ukraine. Since long before our era people were able to provide emergency medical care. In the Middle Ages there was the first written mention about the creation of services that were called Hospitallers or Ioannites. In 1099 Ioannites Brotherhood was transformed into the Order.

In 1767 in Antwerp, Hamburg, Paris Society providing assistance to victims appeared. The American EMS station, beginning with New York, was built mainly in hospitals. The origin of the Emergency Medical Service in Kiev can be attributed to 1881.

At the initiative of «Kyiv Society of Doctors» was organized «The Club of Doctors for Medical Duty», chaired by famous physician F. G. Yanovsky. The Company made great efforts to ensure that on June 30, 1902 began working Kiev station of EMS (first rescue).

врачей с целью врачебных дежурств, председателем которого был известный врач Ф. Г. Яновский.

Общество приложило немало усилий к тому, чтобы 30 июня 1902 г. начала работать Киевская станция скорой медицинской (сначала спасательной) помощи.

В период немецко-фашистской оккупации станция СМП не работала. После освобождения Киева в 1943 г. станция возобновила свою работу практически с нуля. Около 100 человек персонала погибли во время войны. В это непростое для киевской станции время, в 1948 г. коллектив возглавила Н. А. Ленгауер. Под ее руководством станция превратилась в передовое медицинское учреждение не только в Киеве, но и во всем бывшем Советском Союзе.

Параллельно с развитием экстренной медицинской помощи в Киеве развивалась она и в других городах Украины, создавались станции СМП, в первую очередь в Одессе, Харькове и Днепре.

Ключевые слова: неотложные состояния, скорая медицинская помощь, история медицины, общество врачей, Киев.

Научно-практический журнал «Астма и аллергия», 2016, № 3
П. Ф. Дудка

д-р мед. наук, профессор
кафедра внутренних болезней стоматологического факультета
Национального медицинского университета им. А. А. Богомольца
бульвар Шевченко, 13, г. Киев, Украина, 01601
тел.: +38 (044) 540-96-74
e-mail: ddoobr@meta.ua

During the Nazi occupation station of EMS was not working. After the liberation of Kyiv in 1943 the station restored its work from the beginning. About 100 employees were killed during the war. In this difficult time for the Kiev station in 1948 Natalya Lenhauer led EMS. Under her leadership, the station had become a leading institution not only in Kyiv, but throughout the former Soviet Union.

In parallel with the development of emergency medical care in Kiev, the same process took place in other cities of Ukraine, there were created EMS stations, primarily in Odessa, Kharkiv and Dnipro.

Key words: emergency conditions, emergency medical service, history of medicine, Society of Doctors, Kyiv.

Theoretical and practical J. «Asthma and allergy», 2016, 3

P. F. Dudka

Doctor of medical science, professor

Internal Medicine Dental Faculty

National Medical University named after A.A. Bohomoltsia

blvd. Shevchenko, 13, Kyiv, Ukraine, 01601

tel.: +38 (044) 540-96-74

e-mail: ddoobr@meta.ua